

Christus in andere geschriften

Enkele penschetsen

Raymond R. Hausoul

CHRISTUS IN ANDERE GESCHRIFTEN

Enkele penschetsen

Christus in andere geschriften

Enkele penschetsen

Versie: 20.05 (juni 2020).

Dr. Raymond R. Hausoul

© 2020 Raymond R. Hausoul

Vind de nieuwste materialen op <https://raymondhausoul.be>.

28-5737-35272

© 2020 –All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced or be shared in any form
without permission in writing from the autor.

Christus in andere geschriften

Enkele penschetsen

Raymond R. Hausoul

Inhoudsopgave

1 Buitenbijbelse teksten van Christus.....	7
1.1 Agraphas in de tekst van het Nieuwe Testament.....	7
1.2 Agraphas in de tekstvarianten van het Nieuwe Testament.....	9
2 Buitenbijbelse teksten over Christus.....	11
2.1 Thallus (52n.Chr.).....	11
2.2 Flavius Josephus (93n.Chr.).....	12
2.3 Gaius Plinius de Jongere (111n.Chr.).....	13
2.4 Tacitus (115n.Chr.).....	14
2.5 Suetonius (120nC).....	15
2.6 Lucianus (165n.Chr.).....	16
2.7 Babylonische Talmoed (200n.Chr.).....	17
3 Christus in de apocriefe evangeliën.....	19
3.1 Gebeurtenissen rondom Christus' leven.....	19
3.2 Verbindingen met het jodendom.....	20
3.3 Verbindingen met het gnostisch gedachtegoed.....	20
3.4 Fundamenten voor morele onderbouwingen.....	21

Over de auteur

Dr. Raymond R. Hausoul (1979) is predikant in Ieper en spreekt regelmatig in andere kerken. Als spreker en docent is hij met verschillende organisaties verbonden. Zijn academisch onderzoek richt zich op de thematiek van de nieuwe schepping, het koninkrijk van God en de vernieuwing door Gods Geest. Raymond is gehuwd met Belinda en beiden genieten van hun twee zonen, Adriël en Ilja.

<https://raymondhausoul.be>

Afkortingen van Bijbelboeken

Gn	Genesis	Js	Jesaja	Rm	Romeinen
Ex	Exodus	Jr	Jeremia	1Ko	1 Korintiërs
Lv	Leviticus	Kl	Klaagliederen	2Ko	2 Korintiërs
Nm	Numeri	Ez	Ezechiël	Gl	Galaten
Dt	Deuteronomium	Dn	Daniël	Ef	Efeze
Jz	Jozua	Hs	Hosea	Fp	Filippenzen
Re	Rechters	Jl	Joel	Ko	Kolossenzen
Rt	Rut	Am	Amos	1Ts	1 Tessalonicenzen
1Sm	1 Samuël	Ob	Obadja	2Ts	2 Tessalonicenzen
2Sm	2 Samuël	Jn	Jona	1Tm	1 Timoteüs
1Kn	1 Koningen	Mi	Micha	2Tm	2 Timoteüs
2Kn	2 Koningen	Na	Nahum	Tt	Titus
1Kr	1 Kronieken	Hk	Habakuk	Fm	Filemon
2Kr	2 Kronieken	Sf	Sefanja	Hb	Hebreeën
Ea	Ezra	Hg	Haggai	Jk	Jakobus
Ne	Nehemia	Zc	Zacharia	1Pt	1 Petrus
Es	Ester	Ml	Maleachi	2Pt	2 Petrus
Jb	Job	Mt	Matteüs	1Jh	1 Johannes
Ps	Psalmen	Mc	Marcus	2Jh	2 Johannes
Sp	Spreuken	Lc	Lucas	3Jh	3 Johannes
Pr	Prediker	Jh	Johannes	Jd	Judas
Hl	Hooglied	Hd	Handelingen	Op	Openbaring

Andere werken

Tob	Tobit	2Mak	2 Makkabeeën	Bjr	Brief van Jeremia
Jud	Judit	Wijs	Wijsheid	TDn	Daniël (Grieks)
TEs	Ester (Grieks)	Sir	Sirach	Man	Manasse
1Mak	1 Makkabeeën	Bar	Baruch		

1 | Inleiding

Het is niet mogelijk dat Jezus slechts een verzonnen figuur is. Zoals de Franse scepticus Ernest Renan al moest toegeven:¹ ‘Er zou een Jezus voor nodig zijn om een Jezus te verzinnen, en als het waar is dat de Bijbel één groot bedrog is, laten we dan de persoon aanbidden die zo briljant was om iemand als Jezus van Nazareth en het Woord van God te bedenken.’

¹ Mark Hitchcock, *Verbazingwekkende vervullingen van de bijbelse profetieën: Wat u moet weten in deze onzekere tijden* (Doorn: Het Zoeklicht, 2011), 73.

2 | Buitenbijbelse teksten van Christus

Met de term *agrapha* (bet. ‘niet geschrevene’) verwijst de nieuwtestamentische wetenschap naar alle woorden van Christus die wel genoemd worden in de brieven, maar niet terug te vinden zijn in de evangeliën. Zo lezen we in Hd20:35: ‘In alles heb ik jullie getoond dat jullie de zwakken zo, door hard te werken, moet steunen, indachtig de woorden van de Heer Jezus, die immers gezegd heeft: “Geven maakt gelukkiger dan ontvangen.”’ De woorden ‘geven maakt gelukkiger dan ontvangen’ vinden we echter nergens terug bij de vier evangelisten.

Deze en vele andere citaten die de Heer Jezus zou hebben uitgesproken worden vergaard onder de naam *agrapha*. Daarbij wordt ook gelet op de verschillende lezingen in andere handschriften. Zodoende hoort veel van wat normaal *agrapha* wordt genoemd bij de tekstvarianten van het Nieuwe Testament.

Alfred Resch was de eerste die *agrapha*'s begon te verzamelen en creëerde een werk waarin tweehonderd *agrapha* stonden.¹ Die grote hoeveelheid werd niet volledig erkend en later bijgewerkt door Joachim Jeremias en Frederick F. Bruce.² We zullen enkele *agrapha* nader beschouwen.

2.1 *Agraphas* in de tekst van het Nieuwe Testament

‘In alles heb ik u getoond dat u de zwakken zo, door hard te werken, moet steunen, indachtig de woorden van de Heer Jezus, die immers gezegd heeft: “Geven maakt gelukkiger dan ontvangen.”’ (Hd20:35).

1 A. Resch, *Agrapha: Ausserkanonische Evangelie-Fragmente*, (Leipzig, 1889); *Agrapha: Aussercanonische Schriftfragmente*, (Leipzig, 1906).

2 J. Jeremias, *Unbekannte Jesusworte*, (Gütersloh, 1963); F.F. Bruce, *Knowing Christianity: Jesus and Christian Origins Outside the New Testament*, (London, 1974); J.H. Ropes, *Die Sprüche Jesus*, (Leipzig, 1896); “Agrapha,” in *A Dictionary of the Bible*, Extra Volume, J. Hastings (red.), (Edinburgh, 1904), 343-352.

‘Degenen die getrouwd zijn geef ik, nee, niet ik – de Heer geeft hun het volgende gebod: een vrouw mag niet scheiden van haar man (is ze al gescheiden, dan moet ze dat blijven of zich met haar man verzoenen), en een man mag zijn vrouw niet wegsturen’ (1Ko7:10-11).

Paulus’ verwijzing naar de Heer vinden we nergens expliciet terug. Meestal wordt er gewezen op:¹ ‘Hij zei tegen hen: “Wie zijn vrouw verstoot en met een ander trouwt, pleegt overspel; en als zij haar man verstoot en met een ander trouwt, pleegt zij overspel”’ (Mc10:11-12//Mt5:32; vgl. 19:9). Het Grieks van 1Ko7:10 heeft in elk geval zeer nauwe parallellen met de tekst voor dit citaat (Mc10:9).

Andere uitleggers denken dat er sprake is van een bovennatuurlijke openbaring.² Dat laatste lijkt binnen de context van 1Ko7 minder het geval te zijn, aangezien er in vs12 gewezen wordt op een onderwerp waarover er geen schriftelijke overlevering van Christus bestond. Vandaar denken we eerder aan een van de bovengenoemde tekst of een uitspraak van de Heer die niet schriftelijk door de evangelisten werd vastgelegd.

‘Voor hen die het evangelie bekendmaken geldt hetzelfde: de Heer heeft bepaald dat zij door te verkondigen in hun levensonderhoud mogen voorzien’ (1Ko9:14).

‘Wij zeggen u met een woord van de Heer: wij, die in leven blijven tot de komst van de Heer, zullen de doden in geen geval voorgaan. Wanneer het signaal gegeven wordt, de aartsengel zijn stem verheft en de bazuin van God weerklinkt, zal de Heer zelf uit de hemel neerdalen. Dan zullen eerst de doden die Christus toebehoren opstaan, en daarna zullen wij, die nog in leven zijn, samen met hen worden weggevoerd op de wolken en gaan we de Heer in de lucht tegemoet. Dan zullen we altijd bij hem zijn’ (1Ts4:15-17).

Paulus, Timotheüs en Silvanus beroepen zich op het woord van de Heer om de Tessalonikers te verzekeren dat de dierbare gelovigen die

1 A.C. Thiselton, *The First Epistle to the Corinthians* (NIGTC; Grand Rapids:Eerdmans, 2000), 521; W.W. Kramer, *Christ, Lord and Son of God* (Londen:SCM, 1966), 65-83, 169-173; J.D.G. Dunn. *The Theology of Paul* (Grand Rapids:Eerdmans, 1999), 245-252.

2 R.F. Collins, *First Corinthians* (SacPag; Collegeville:Glazier, 1999), 264-265.

ontslapen zijn, hen zullen voorgaan bij de opstanding. In het verleden is er gezocht naar het ‘woord van de Heer’ waarnaar de apostel in dit vers verwijst. Enkele teksten die voorgesteld werden waren Mt24:30-31, waar sprake is van de wederkomst van de Mensenzoon, en Jh5:28-29, waar Christus over de opstanding spreekt.¹

Toch vinden we veel gegevens uit 1Ts4:13-18 niet terug in deze voorgestelde teksten. In geen ervan wordt duidelijk ‘dat wij, levenden die overblijven tot de komst van de Heer, de ontslapenen geenszins zullen voorgaan’. Ook missen we in 1Ts4 een beschrijving van de komst van de Mensenzoon met kracht en heerlijkheid en is er geen sprake van engelen die de bazuin blazen, maar van ‘de stem van een aartsengel en met de bazuin van God’ (1Ts4:16).

Wellicht is het ‘woord van de Heer’ waarheen de auteurs verwijzen een nieuwtestamentische openbaring geweest.² Noch in het Oude Testament of Nieuwe Testament vinden we immers een expliciete vermelding van dit ‘woord van de Heer’ waarin duidelijk wordt dat bij de opstanding de gestorvenen gelovigen de levenden gelovigen zullen voorgaan.

2.2 *Agraphas* in de tekstvarianten van het Nieuwe Testament

‘Maar tracht ernaar om te groeien vanuit het kleine en het grootte te verkleinen. Als jullie uitgenodigd worden voor een diner, leg je dan niet op de beste plaats, maar vrees dat een belangrijker persoon binnenkomt en je gastheer tegen jou moet zeggen: “Zou je misschien op een minder vooraanstaande plaats gaan liggen.” Je zult dan beschaamd staan. Maar als je kiest voor de minder belangrijke plaats en een gering persoon binnenkomt, zal je gastheer tegen jou zeggen: “Sta op en ga op een vooraanstaande plaats liggen”, en dat zou een voordeel voor jou zijn’ (Mt20:28, *Codex Bezae* [D] vijfde eeuw).

De tekstvariant laat sterk denken aan een parallel met Lc14:8-10.

1 Craig S. Keener, ed., *The IVP Bible Background Commentary: New Testament* (Downers Grove: InterVarsity, 1993).

2 Frederick F. Bruce, *1 & 2 Thessalonians*, Word Biblical Commentary 45 (Dallas: Word Books, 1982), 99; Thomas L. Constable, “1. Thessalonicher,” in *Das Neue Testament. Erklärt Und Ausgelegt*, ed. John F. Walvoord and Roy B. Zuck, vol. 5 (Holzgerlingen: Hänssler, 2000), 267.

‘En zei verontschuldigen zich, zeggende: “Deze tijd van wetteloosheid en ongelof is onder het bewind van satan die het niet toestaat dat de waarheid en kracht van God zegeviert over de onreine dingen van de geesten. Openbaar daarom uw rechtvaardigheid nu.” – spraken ze tot Christus. En Christus antwoordde hun: “De vastgestelde tijd van satan’s macht is vervuld, maar andere vreselijke dingen zullen komen. En voor hun die gezondigd hadden, werd Ik overgegeven aan de dood, zodat zij terug mogen keren naar de waarheid en niet meer zullen zondigen, zodat zij de geestelijke en onvergankelijke glorie in de hemel zullen beërven” (Mc16:14, *Codex Washingtonensis* [W] vijfde eeuw).

Deze *agrapha* is tegenwoordig bekend als ‘Freer Logion’. Jeremias ziet het als latere toevoeging waarin meerdere nieuwtestamentische onderwerpen terugkomen.¹

‘Op die dag zag hij een man werken op de sabbat. Hij zei tot hem: “Mens, als je weet wat jij aan het doen bent, gelukkig ben je; maar als je het niet weet, ben je vervloekt en een overtreder van de wet” (Lc6:4, *Codex Bezae* [D] vijfde eeuw).

De redacteur van *Codex Bezae* laat Lc onterecht deze drie situatie rondom de sabbat vermelden.

1 J. Jeremias, ‘The Freer Logion,’ *New Testament Apocrypha*, red. W. Schneemelcher, Vol. I (Cambridge:Clarke; 1991), 248-249.

3 | Buitenbijbelse teksten over Christus

In de geschiedenis is er meermaals getwijfeld aan de historiciteit van Jezus Christus. Bruno Baur beweerde zo in de negentiende eeuw dat Jezus Christus een geestelijke uitvinding was van christenen uit de tweede eeuw. Tegenwoordig wordt dit standpunt bijna niet meer gehoord. Geleerden zijn het ermee eens dat Jezus Christus daadwerkelijk geleefd heeft. Al Adolf Harnack (1851-1930) verklaarde dat Jezus zo ontzagwekkend was dat het buiten de macht van mensen lag om dit te bedenken. Doorgewinterde scepticussen hebben het hoofd moeten buigen voor historische aanwijzingen rondom het leven van Jezus. De buitenbijbelse literatuur over Jezus is net voldoende om zijn bestaan extern bevestigd te krijgen. We zullen vandaar ingaan op verschillende bronnen die er gebruikt worden om aan te tonen dat Jezus Christus daadwerkelijk geleefd heeft.

3.1 Thallus (52nC)

Voor christenen is de Samaritaanse historicus Thallus van belang als eerste buitenstaander die schrijft over het bestaan van Jezus.¹ Thallus' is misschien dezelfde die genoemd wordt in Josephus Flavius.² Zijn werk is verdwenen, maar in de derde eeuw verwijst Sextus Julius Africanus (221nC) naar een werk van Thallus, waarin hij spreekt over de gebeurtenissen rondom de kruisiging:

“Op de hele wereld kwam er een angstige duisternis, en rotsen vielen door een aardbeving, en vele plekken in Judea en andere districten werden verwoest.” Thallus noemt deze duisternis in zijn derde boek van zijn *Geschiedenis* “een verduistering van de zon”, wat mij onlogisch lijkt’ Phlegon vermeldt dat, in de tijd van keizer Tiberius, tijdens volle maand er een volledige zonsverduistering plaatsvond vanaf het zesde tot negende uur –

1 M.J. Harris, ‘References to Jesus in Early Classical Authors,’ *Gospel Perspectives*, red. D. Wenham, Vol. V (Eugene: Wipf & Stock, 1984), 344.

2 Flavius Josephus, *Joodse Oudheden* XVIII.6.4.

gelijk wellicht aan hetgeen ik beschreef (*History of the World* XVIII.1).

Het getuigenis van Thallus is opvallend en kan moeilijke worden ontdaan als christelijke polemiek.¹ Hij schrijft het immers in een tijd waarin het christendom nog nauwelijks verspreid is en vond het verhaal zo belangrijk dat hij het opnam in zijn *Geschiedenis van de wereld*. Blijkbaar legt Thallus de mysterieuze duisternis in het land uit als zonsverduistering. Die duisternis vindt plaats in Mt27:45, maar Thallus verwijst daar niet naar. Daardoor lijkt zijn getuigenis niet te zijn beïnvloed door het christendom. Wel lijkt de verklaring van de zonsverduistering voor Africanus ver gezocht, aangezien het Pascha plaatsvond tijdens nieuwe maan.

3.2 Flavius Josephus (93nC)

Flavius Josephus (37-100nC) was een Joodse geschiedschrijver die afkomstig was uit de priesterfamilies. In het begin was hij legerleider in de Joodse opstand (66-70nC) tegen de Romeinen. Hij werd gevangen genomen en in krijgsgevangenschap gebracht. Daar voorspelde hij dat Vespasianus keizer zou worden. Dat gebeurde inderdaad, waardoor Flavius gratie werd verleend. Hij kreeg vanaf dat moment een woning en inkomen. In opdracht van de keizer schreef hij *De Bello Judaico* (bet. 'De Joodse Oorlog') en twintig jaar zijn *Antiquitates Judaicae* (bet. 'Geschiedenis van de Joden'). Voor historici zijn deze werken van onschatbare waarde.

'In die tijd was er een mens namens Jezus, een wijs mens, [indien we hem een mens noemen mogen, want zijn daden waren wonderbaarlijk]. Hij was namelijk de uitvoerder van zeer bijzondere daden. Hij onderwees degene die graag onderricht wilde hebben over de "waarheid". Toch werd hij nagevolgd door vele Joden maar ook door heidenen. Deze mens [dat is de Christus] werd door de oversten van het Joodse volk bij Pilatus aangeklaagd en deze gaf het bevel om hem te kruisigen. Maar enkele personen bleven trouw aan hem. [Jezus verscheen hun na drie dagen, zoals de profeten gezegd hebben]. Hierdoor ontstond er een groepering die zich christenen noemde en die van deze persoon hun naam ontleden' (*Joodse Oudheden* XVIII.3.3).

¹ Zie uitvoerig: <http://www.christian-thinktank.com/jrthal.html>

Deze passage is in de geschiedenis bekend geraakt als *Testimonium Flavianum*. Het werd meerdere keren geciteerd door de kerkhistoricus Eusebius.¹ Een nadeel bij deze tekst is dat de gegevens die tussen haakjes zijn geplaatst, misschien later werden toegevoegd door christenen. De woorden zijn afwezig in de Arabische versie van Josephus.² Het is trouwens onwaarschijnlijk dat Josephus zou zeggen dat Jezus de Christus was. Elders zegt hij namelijk dat Jezus alleen door zijn volgelingen als Messias werd erkend en dat hijzelf de keizer Vespasianus als Messias erkent.³ Ook de uitspraak van de opstanding en verschijning aan zijn volgelingen lijkt afkomstig van derden, maar zwijgt weer over een eventueel vervolg na de derde dag.

Van Bruggen lijken de bezwaren niet overtuigend genoeg om de tekst aan derden toe te schrijven.⁴ Hij wijst erop dat de tekst veel te neutraal is om als toevoeging te dienen. Dat Josephus Christus meer dan een mens noemt, gebeurde namelijk ook al door de schriftgeleerden, zij het dan in de negatieve betekenis: hij is verbonden met Beëlzebub. Ook de term 'Christus' was een titel geworden die de mensen meerdere keren gebruikten voor Jezus.⁵ Christenen zouden Josephus toch wat positievere uitspraken in de mond kunnen leggen. Bovendien vinden we in de passage duidelijke taalkundige overeenkomst met de werken van Josephus.

Een andere tekst van Josephus die wel eens genoemd wordt, vinden we elders:

'Hij [Ananus de hogepriester, zoon van Annas] verzamelde de hoge raad bij elkaar om een oordeel te doen over Jakobus de broer van Jezus, die Christus wordt genoemd. Evenzo werd ook over anderen geoordeeld die voor wetsovertreding aangeklaagd waren en steniging verwachtte.' (*Joodse Oudheden* XX.9.1).

Deze uitspraak bevestigt het gedeelte in de evangeliën waar sprake over een van de broers van Jezus die Jakobus heette (Mt13:55; Mc6:3).

1 Eusebius, *Kerkgeschiedenis* I.11.7-8; *Demonstratio* III.5.124.

2 Vgl. S. Pines, *An Arabic Version of the Testimonium Flavianum and Its Implications* (Jeruzalem:Israel Academy of Sciences and Humanities, 1971), 16; J. Klausner, *Jesus of Nazareth* (New York:Macmillan, 1925), 55-56.

3 Flavius Josephus, *Joodse Oudheden* 3.8.8-9. Vgl. Origenes, *Commentaar op Matteüs* 10.50.17; *Tegen Celsus* 1.47.

4 J. van Bruggen, *Christus op aarde* (Kampen:Kok, 1989), 29, 31.

5 J. van Bruggen, *Christus op aarde* (Kampen:Kok, 1989), 32.

3.3 Gaius Plinius de Jongere (112nC)

Plinius (62-114nC, Como, Noord-Italië) was letterkundige en een neef en, na de dood van zijn vader, een adoptiefzoon van Plinius de Oudere. Hij verwierf zich een naam als advocaat en staatsman en bekroonde zijn ambtelijke loopbaan in 100nC met het consulaat. Hij had goede banden met keizer Trajanus, werd in 112nC stadhouders van Bithynia in Klein-Azië. In zijn brieven geeft hij ons waardevolle inlichtingen over het leven van de eerste christenen.

‘Zij zijn gewend op één bepaalde dag voor zonsopgang samen te komen en om samen met elkaar beurtelings een lied voor Christus te zingen. Ze doen dat zo alsof ze voor een god zingen en verplichten zich onder eed om geen misdaad te plegen. Zo keren ze zich tegen diefstallen, roofovervallen, hoererij en woordbreuk. Ook onttrekken ze zich niet aan hun schuld als ze worden vermaand. Na de bijeenkomst is het een gewoonte bij hen om uit elkaar te gaan en daarna weer samen te komen om gezamenlijk te eten. Dat gebeurt zo normaal dat niemand zich schuldig voelt’ (*Brieven* 10:96, ‘Aan Trajanus’).

Deze tekst spreekt over de omgang van de christenen. Het is vooral interessant te vernemen dat Christus als God wordt vereerd.

3.4 Cornelius Tacitus (115nC)

Publius Cornelius Tacitus (55-120nC) was een Romeins historicus, schrijver en redenaar. Hij had een vrije toegang tot de staatsarchieven en kon eenvoudig nagaan wat er in het verleden was gebeurd. Hij schrijft in het algemeen over keizers en machthebbers met evenveel vanzelfsprekendheid als over personen van minder belang en geeft daarmee inzicht in het leven van zijn tijd. Bij de beschrijving rondom de brand van Rome verwijst Tacitus naar de christenen en gaat hij kort in op de historische gegevens rondom Christus:

‘Maar niet door menselijke middelen of door schenkingen van de keizer en verzoeningdiensten aan de goden kon de schande worden weggenomen. Mensen bleven geloven dat de brand bewust op bevel was aangestoken. Om dit ‘gerucht’ radicaal uit de weg te ruimen verzond Nero een andere schuldigen, die hij met de meest geraffineerde straffen liet boeten. Deze

‘schuldigen’ waren zij die al door het volk werden gehaat. Het waren zij die het volk aanduidde als “christenen”. De man aan wie deze bijnaam ontleend is, Christus, was onder de regering van Tiberius door de landvoogd Pontius Pilatus ter dood gebracht en hoewel dit verwerpelijke bijgeloof voor het moment onderdrukt was stak het toch weer de kop op, niet alleen in Judea, de bakermat van dit kwaad, maar ook in de stad, waarheen nu eenmaal van alle kanten alle afschuwelijks of schaamteloosheid bijeenkomt en in ere gehouden wordt.

Zodoende zijn eerst degenen die er voor uit kwamen gevangen genomen, vervolgens op hun aanwijzingen een zeer grote menigte die in staat van beschuldiging gesteld werd, niet zozeer aan het aanstichten van de brand als wel aan haat jegens de mensheid. En men bespote hen bij hun dood door ze, bekleed met de huiden van wilde dieren, om te laten komen, verscheurd door honden of aan het kruis genageld ofwel moesten ze, voor de vuurdood bestemd, bij het vallen van de avond dienen tot verlichting bij nacht. Nero had zijn eigen tuinen voor dit schouwspel aangeboden en bood circusspelen aan terwijl hij zich in de uitdossing van een wagenmenner mengde onder het volk of werkelijk op een wagen plaats nam. Als gevolg hiervan kwam er medelijden op voor hen die dan wel schuldig waren en de meest ongehoorde straffen verdiend hadden maar die, zo vond men, niet aan het belang van de staat geofferd werden maar aan de wreedheid van één man’ (*Annalen* XV.44.2-5).

Tacitus noemt Judea de bakermat waaruit het christendom ontstond. Het is de plaats waar Christus werd vereerd. Dit getuigenis geeft te kennen dat de Heer Jezus al zeer vroeg goddelijke aanbidding genoot. Het vereren van de Mensenzoon had zijn wortels in het heilige land en was geen introductie van een latere christelijke gemeenschap.

3.5 Suetonius (120nC)

Gaius Suetonius Tranquillus (70-140) was een Romeins biograaf, cultuurhistoricus, jurist en hoge ambtenaar uit de keizertijd. Hij studeerde rechten en diende onder Plinius de Jongere, toen deze gouverneur van Bithynia was. Plinius zag hem als hoog geleerde en nauwe vriend.¹ Hij stuurde hem naar keizer Trajanus als bibliothecaris/archivaris en hoofd

¹ Plinius de Jongere, *Brieven* 1.18,24,29; 3.8; 5.10; 10.94.

van het keizerlijke secretariaat. Suetonius schreef in zijn *Leven van de keizers* (120nC) bij de tijd van keizer Claudius het volgende over de rellen rond 49nC die ook Hd18:2 noemt:¹

‘Omdat de joden constant opwinding veroorzaakten op aandrang van Chrestus, verbande hij (Claudius) hen uit Rome.’

Een discussie bij dit citaat van Suetonius vormt de naam ‘Chrestos’. Velen zien hierin een verwijzing naar Jezus Christus. Anderen wijzen erop dat de naam Chrestus (Χρηστός/*Chrēstos*) betekent ook ‘bruikbaar’ en duidt dan op een goede slaaf. Maar in dat geval zou Suetonius eerder spreken over een zekere Chrestus.² Juist de wijze waarop hij Chrestus vermeldt, duidt erop dat deze persoon een grote bekendheid genoot. De verwarring tussen de schrijfwijze Chrestus en Christus is te wijten aan onnauwkeurigheid. Dat zien we terug in Hd11:26; 26:28 en 1Pt4:16 waar Codex Sinaiticus (Ⲙ) ook niet spreekt over ‘christenen’ (Χριστιανούς/*Christianous*) maar over ‘chrestenen’ (Χρηστιανούς/*Chrēstianous*).³ Dat ondersteunt de gedachte dat ook Suetonius niet dacht aan een zekere Chrestus, maar aan Jezus Christus. Dat hij van het christelijke geloof op de hoogte was, blijkt ook uit een latere passage in zijn werk, waarin hij spreekt over de tijd van keizer Nero en verwijst naar de verspreiding van het christelijke geloof door de apostelen in Judea:⁴

‘In het hele oosten werd een sterk en oud geloof verspreid dat het ooit voor mannen uit Judea weggelegd was om de aarde te regeren.’

3.6 Lucianus (165nC)

Lucianus (120-190nC) was een Griekse schrijver die geboren werd in Samosata aan de Eufraat, in een door Rome gedomineerde wereld. Zijn moedertaal was het Syrisch, maar hij leerde Grieks op school en bediende zich later uitsluitend van deze taal. Hij studeerde Griekse literatuur en rechten en ontving op latere leeftijd een belangrijke functie bij het

1 *Leven van de Keizers, Leven van Claudius* 25:4.

2 Frederick F. Bruce, *The Book of Acts*, New International Commentary on the New Testament (Grand Rapids: Eerdmans, 1988), 347.

3 Justinus, *Apologie* I.4; Tertullianus, *Apologie* 3; Lactantius, *Divine Institutes* 4.7.

4 *Leven van de Keizers, Leven van Nero* 16:2.

keizerlijke bestuur in Egypte. Met het christendom had Lucianus weinig op, hij schreef over hen:

‘Deze mensen zijn in alle gevallen waarbij de hele gemeenschap betrokken is, buitengewoon actief en sparen daarbij kosten nog moeite [...] Want deze arme mensen hebben het in hun hoofd gehaald te geloven dat ze lichamelijk en geestelijk onsterfelijk zijn en in alle eeuwigheid zullen leven. Dit is ook de reden waarom ze de dood verachten en velen van hen hem zelfs vrijwillig aanvaarden. Bovendien heeft hun eerste wetgever [RRH: Paulus] hen geleerd dat ze allemaal broeders van elkaar zullen worden, zodra ze de beslissing hebben genomen de Griekse goden te verloochenen, hun knieën voor die gekruisigde sofist [RRH: Jezus] te buigen en volgens zijn wetten te leven’
(De dood van Peregrinus 13)

3.7 Babylonische Talmoad (200nC)

De Talmoad bevat diverse polemieke teksten die proberen Jezus Christus te portretteren als een goddeloze. De onderstaande teksten kiezen we vooral om aan te geven dat de Talmoad enig weet had van de geschiedenis van Christus. Ze zijn vandaar een selectie uit de vele polemieke teksten over Christus.

‘Aan de vooravond van het Paschafeest hebben ze Jezus gekruisigd. De heraut ging veertig dagen voor hem: deze zal gestenigd worden, omdat hij toverij bedreven, en Israël verleidt heeft. Ieder die iets over hem weet kan spreken. Maar ze vonden niets aan hem aan de vooravond voor het Paschafeest’
(Babylonische Talmoad, traktaat Sanhedrin 43a).

Het is belangrijk bij deze tekst op te merken dat de Talmoad instemt met Jh19:14,31, waarin we lezen dat Jezus Christus gekruisigd werden tijdens een Joodse feestdag.

‘Rabbi Ulla zegt: “Denk je dat hij het was, die iets veranderen kon? Hij was toch een verleider, en de Barmhartige sprak: ‘Je zult hem niet verschonen of bedekken. Maar met Jezus was

alleen al anders, omdat hij vertrouwd was met de regering Davids” (Babylonische Talmoed, traktaat *Sanhedrin* 43a).

‘Onze meesters leren: Vijf discipelen had Jezus: Matai, Nakai, Nezer, Nuni en Todah’ (Babylonische Talmoed, traktaat *Sanhedrin* 107b).

Toch blijft het spreken over Jezus Christus in de Talmoed uitzonderlijk. Van de 15.000 pagina’s hebben er vijftien opmerkingen over Hem.¹ Wellicht lag de oorzaak daarvan in de christelijke druk die er op het jodendom stond in de geschiedenis. Het vroege Middeleeuwse anti-evangelie *Toledot Jesju* geeft dan ook de wrok en bitterheid weer die de joden door het christendom tegen Jezus Christus hebben ontwikkeld.

1 J. van Bruggen, *Christus op aarde* (Kampen:Kok, 1989), 34.

4 | Christus in de apocriefe bronnen

Na de voltooiing van het Nieuwe Testament werden er gedurende lange tijd nog verschillende evangeliën geschreven door diverse groeperingen. We denken speciaal aan het *Evangelie van Thomas*, *Evangelie van de Waarheid*, *Evangelie van Filippus*, *Evangelie van de Egyptenaren*, *Evangelie van Eva* enzovoorts. Het doel van deze geschriften was meestal, naast de door de kerk erkende canon, een basis te vinden voor bepaalde leerstellingen die niet door de kerkelijke canon werden gedekt.

4.1 Beschrijvingen van Jezus door Lentulus

Volgens een legende zou Publius Lentulus prefect van Judea zijn geweest in de tijd voor Pontius Pilatus. In die tijd schreef hij de volgende woorden over Jezus:

‘Er verscheen in die tijd een zeer deugdzaam man genaamd Jezus Christus, die nog steeds onder ons leeft en door de naties als profeet van de waarheid wordt gezien, maar door zijn discipelen Zoon van God wordt genoemd. Hij wekte doden op en genas vele zieken. Hij was een man van middelbare grootte en had een knap en zeer eerbiedwaardige uiterlijk, zodat wie hem zag van hem hield of zich voor hem vreesde. Zijn haar had de kleur van een volledig rijpe hazelnoot, ze waren tot aan de oren bijna helemaal glad. Vanaf de oren gingen ze licht gekruld en golvend naar beneden over zijn schouders. Volgens de gewoonte van de Nazareners was dit haar in het midden verdeeld. Zijn voorhoofd was open en glad, zijn gezicht kende geen vlek of rimpel, het was mooi, liefelijk rood. Neus en mond zijn zo gevormd dat er niets daaraan te verwijten valt. De baard is niet zo sterk en past minder qua kleur bij de haarkleur. Hij heeft ook geen grote lengte. Zijn ogen zijn donkerblauw, helder en levendig. Zijn lichaam is goed gevormd en strak, zijn handen en armen zijn goed geproportioneerd. In vroomheid is hij voorbeeldig, in het vermanen vriendelijk, in het spreken matig, wijs en bescheiden,

gemengd met waardigheid. Niemand kan zich herinneren dat hij ooit lachte, maar velen zagen hem huilen. Hij is een man, die door zijn eigenaardige schoonheid de mensenkinderen overtreft.’

Onderzoek toont echter aan dat Lentulus een fictief personage is. Zijn brief geldt als apocrief en hanteert ongebruikelijke uitdrukkingen, zoals ‘profeet van de waarheid’, ‘Jezus Christus’ en ‘mensenzoon’. Veelal wordt de brief gedateerd in de elfde tot zestiende eeuw na Christus.

4.2 Gebeurtenissen rondom Christus’ leven

Sommige van deze apocriefe evangeliën houden zich bezig met speciale gebeurtenissen van Christus, die we niet in het Nieuwe Testament terugvinden. We denken aan het *Proto-Evangelie van Jakobus* (2de eeuw) dat ingaat op de geboorte en jeugd van Christus of aan het *Evangelie van Petrus*, *Evangelie van Nikodemus* (5de eeuw) of *Evangelie van Bartholomeüs* dat de lijdensweek, dood en opstanding breed uiteen probeert te zetten met verschillende afwijkingen en toevoegingen aan het Nieuwe Testament.

‘En de vroedvrouw verliet de grot en Salomé kwam haar tegemoet. En zij zei tot haar: “Salomé, Salomé, ik moet je vertellen over een wonder dat nooit eerder is vertoond: een maagd heeft een kind ter wereld gebracht, wat volgens de natuur toch onmogelijk is.” Maar Salomé zei: “Zo waar de Heer, mijn God, leeft, zolang ik mijn vinger niet naar binnen gebracht heb om haar gesteldheid te onderzoeken zal ik niet geloven dat een maagd een kind ter wereld heeft gebracht.” En de vroedvrouw ging naar binnen en sprak tot Maria: “Houd u gereed, want er is geen geringe strijd over u.” En Salomé bracht haar vinger in haar naar binnen en zij slaakte een kreet en riep: “Wee over mijn slechtheid en mijn ongeloof, want ik heb de levende God verzocht. Zie, mijn hand wordt door vuur verteerd en valt af”’
(*Proto-Evangelie van Jakobus* 19.3-20.1)

4.3 Verbindingen met het jodendom

Het *Evangelie van de Hebreëen* (2de eeuw), *Evangelie van de Nazarener* en *Evangelie van de Ebionieten* (2de eeuw) probeert een verbinding te laten zien tussen het jodendom en christendom.

4.4 Verbindingen met het gnostisch gedachtengoed

Het *Evangelie van Thomas* (3de eeuw), *Evangelie van Filippus* (4de eeuw), *Evangelie van Maria Magdalena* (4de eeuw), *Evangelie van de Waarheid* en *Evangelie van Judas* (4de eeuw), bevat een grote verzameling met gnostisch getinte spreuken die Jezus Christus geuit zou hebben. Ze pleiten voor een dualistische kosmologie en gnostische ethiek. De boodschap van de Jezus Christus gaat niet zozeer over geloof, maar over een innerlijke ervaring:

‘Zijn leerlingen zeiden tot hem: “Wanneer zal het koninkrijk komen?” Jezus zei: “Het koninkrijk komt niet door het te verwachten. Je kunt niet zeggen: ‘Het is hier’, of ‘Het is daar’. Nee, het koninkrijk is uitgespreid over de aarde maar de mensen zien het niet” (*Evangelie van Thomas* 113).

‘Licht en duisternis, leven en dood, de rechtsen en de linksen, zijn broers van elkaar. Zij kunnen niet los van elkaar worden gezien. Het is daarom dat noch de goeden goed zijn, noch de slechten slecht, leven alleen maar leven is en dood alleen maar dood’ (*Evangelie van Filippus* 10).

‘Simon Petrus zei tot hem: “Stuur Maria van ons weg, want vrouwen zijn het leven niet waard. Jezus zei: “Zie, ik zal mij met haar verbinden en haar tot mens maken, opdat ook zij een levende geest worde, net als jullie mannen. Want ook iedere vrouw die mens wordt zal het koninkrijk der hemelen binnengaan” (*Evangelie van Thomas* 114).

‘Toen de Gezegende dit gezegd had, groette hij hen allen met de woorden: “Vrede zij met jullie, Breng mijn Vrede voort. Let erop dat jullie niemand misleiden door te zeggen ‘zie hier’, of ‘zie daar’ want de Mensenzoon verblijft in jullie binnenste. Volg hem! Die hem zoeken zullen hem vinden. Ga zo heen en verkondig het evangelie van het Koninkrijk” (*Evangelie van Maria Magdalena* 8).

‘Wetende dat Judas bewogen was door iets van grote betekenis, zei Jezus tot hem, “Verwijder u van de anderen en ik zal u van het mysterie van het koninkrijk vertellen. Het is mogelijk voor u om dit te bereiken, maar u zult er veel verdriet van hebben. Want iemand anders zal uw plaats innemen, zo dat de twaalf [discipelen] mogelijk weer tot vereniging komen met god. Judas zei tegen hem, Wanneer zal u mij deze dingen vertellen, en [wanneer] is de grote dag dat dit ontwakende licht verschijnt voor de generatie?” Maar toen hij dit had gezegd, verliet Jezus hem’ (*Evangelie van Judas*).

Het beeld dat de gnostiek ons van Jezus schetst is een zogenaamde ‘docetische’ Jezus; een Jezus die een schijnlichaam heeft (Gr. *dokein*, bet. ‘schijnen’). Judas zou de mens offeren die de Christus bekleedt (*Judas Evangelie* 56). Het lijden en sterven aan het kruis was slechts schijn. Judas was geen verrader, maar droeg bij aan de bevrijding van Jezus, de bevrijding uit zijn negatieve sterfelijke lichaam.

4.5 Fundamenten voor morele onderbouwingen

Het Evangelie van de Egyptenaren laat Jezus meerdere uitspraken doen over seksuele onthouding. Dat gebeurt veelal in discussies tussen de Heer en zijn discipelen.

5 | Christus in de Koran

In de Koran is er meerdere keren sprake van Jezus Christus. Hierbij krijgt Hij de naam Isa. Christenen beseffen daarbij dat het beeld dat de Koran van God geeft niet hetzelfde is. Zo stelt de Koran dat Mirjam de zuster van Mozes is en tegelijk ook de moeder van Jezus is. Voor joden en christenen is dit een blunder die niet erkend dat er ongeveer 1400 jaar tussen beide personen zitten. De Koran is daarom te vergelijken met het kijken in een lachspiegel. Je ziet wel jezelf maar op een vervormde manier.

5.1 God heeft geen Zoon; Hij is Zoon!

Bekend zijn de islamitische woorden dat God geen Zoon heeft. In principe zijn deze woorden theologisch correct. God heeft inderdaad geen Zoon, Hij is de Zoon. Op dezelfde manier is het foutief te zeggen dat God een Vader heeft of dat God een Geest heeft. God is namelijk Vader en God is Geest.

5.2 Jezus en Mohammed in de Koran

In de Koran krijgt Jezus een veel belangrijke plaats dan Mohammed. Wie de Koran leest, ontdekt zo dat Jezus objectief gezien een veel hogere plaats krijgt dan Mohammed. Enkele voorbeelden uit de Koran:

1. Jezus is op een wonderbaarlijke wijze geboren. Van Mohammed vernemen we niet dat hij op een wonderbaarlijke manier uit zijn moeder is geboren.
2. Jezus wordt in de Koran gezegd dat Hij een rechtvaardige was en een zondeloze natuur had. Van Mohammed wordt dit nooit in de Koran gezegd. Moslims wijzen zelfs op fouten die Mohammed in zijn leven maakte.
3. Jezus wordt beschreven als een profeet, een gezant, een nederige dienstknecht en Messias van God. Van Mohammed wordt dit nooit in de Koran gezegd.
4. Jezus is het woord van God en de Geest van God. Mohammed niet.
5. Jezus heeft vele wonderen gedaan. Van Mohammed wordt dit niet gezegd in de Koran.
6. Jezus kan scheppen en leven geven. Over Mohammed wordt dit niet gezegd.

7. Jezus is ten hemel gevaren. Mohammed niet.
8. Jezus komt weer terug. Mohammed niet.
9. Jezus heeft een bijzondere plaats in de hogere wereld. Mohammed niet.

In tegenstelling tot Jezus komt Mohammed maar weinig voor in de Koran. Wie zo objectief mogelijk de Koran leest, komt tot de ontdekking dat Jezus een heel bijzondere Persoon is in de Koran.